

Petita història de la literatura en un planeta redó, 3

JOAN FRANCESC MIRA

Molt poc després hi hagué un món nou, i la terra començà a ser redona. Les velles columnes literàries d'Hèrcules (allà "*dov'Ercule segnò li suoi riguardi / acciò che l'uom più oltre non si metta*", com diu el cant XXVI de l'*Inferno*) deixen de ser un límit i esdevenen un portal cap a nous oceans, nous continents, i noves gentes. És llavors quan la literatura europea començarà, molt lentament, a incorporar altres terres i pobles al seu fons temàtic i al panorama "visual" dels seus lectors. I per primera vegada adoptarà també una perspectiva externa, la perspectiva dels altres, en imatges ideals com la del "*bon sauvage*" rousseunià o, si voleu, les *Cartes perses* del gran Montesquieu: "com es pot ser persa?", en efecte, aquesta és la nova pregunta; i com es pot ser indi, xinès, africà, no europeu, o bé home "natural". Els europeus, per fi, es fan –i escriuen– les grans preguntes sobre els altres. Amb la qual cosa arribem a una altra novetat absoluta: la incorporació a la tradició central europea no solament de temes i paisatges del nou món, sinó dels escriptors del nou món. D'Amèrica del Nord, amb Melville i els seus homes de Boston, amb Mark Twain i els paistages i la gent del Mississipi, amb *La cabana de l'oncle Tom* i la vida dels esclaus, i amb tot el que vulgueu, fins a la generació dels anys 20 i 30, i ja fins als nostres dies: l'"experiència americana", en les formes de vida, el cinema o la novel·la, s'ha afegit decisivament a la tradició europea, ha esdevingut una mena de coneixement universal i ha estat el complement perfecte d'un segle d'hegemonia creixent dels mateixos Estats

Units d'Amèrica. Quant als americans del sud de Rio Grande, en la segona meitat del segle XX l'Amèrica Central i del Sud, els seus pobles i la seua experiència singular, els seus escriptors, formaven part ja del fons comú de la gran literatura de circulació general. De l'experiència russa, els europeus occidentals en sabien ben poc, fins al segle XIX, i la seua tradició literària era vista com inexistent o del tot marginal. Fins al romanticisme i a la irrupció de Púixkin i de Lermontov, després dels quals Gógol, Dostoievski o Tolstoi –i els seus llibres i els seus personatges, i les vides i els paisatges de les seues històries– entraran ja a formar part central de la literatura "nostra", no remota ni estranya, i per als lectors de novel·les Anna Karèlina esdevindrà una senyora tan familiar i pròxima com Madame Bovary. Altres incorporacions de paisatges i personatges que eixamplen la visió del món –que el fan, per fi, global– vénen a través de la literatura d'aventures, de viatges o d'experiències colonials: a

través de *Lord Jim* o d'*El cor de la tenebra* de Conrad, a través de *Kim* i dels *Llibres de la selva* de Kipling, o dels llibres de pirates malais i de safaris africans d'Emilio Salgari, que eren lectura popular encara en la meua infantesa.

Quan un lector de París o de Barcelona té com a herois paradigmàtics una dama de l'infinit imperi rus, un xiquet de l'Índia o un capità balener de Nova Anglaterra, és que, definitivament, el món ha canviat de forma. I de passada, no negaré que els premis Nobel, que ja tenen més de cent anys de vida, han jugat un notable paper en aquest camp descobrint als lectors d'arreu del planeta un grapat de grans noms de literatures suposadament petites, abundantment trduïdes i difoses gràcies al premi famós. I el final d'aquest llarg procés és una situació que ara vivim ja com a normal, però que al llarg de tots els segles anteriors d'història no era ni tan sols imaginable: l'existència d'una literatura global, de la circulació de les literatures en tots els sentits i direccions d'aquest globus que anomenem planeta Terra. El resultat d'aquesta història és que, per fi, el planeta de la literatura, de la lectura, de l'edició i de la traducció, és ja una esfera, en qualsevol punt de la superfície de la qual ens escrivim i ens llegim els uns als altres. I això no és una petita revolució: és la revolució més gran de tots els temps. L'escriptura i la lectura –i la producció i difusió de llibres– no són ja matèria d'un cercle geogràfic reduït que es considera ell mateix tot el món, ni d'un cercle expansiu que pretén ocupar el món: vénen i van de diferents centres i cercles (tant que la idea de cercle i de centre comencen a canviar de sentit, o a perdre'l del tot), són multicèntriques i multidireccionals d'una forma que permet totes les combinacions. Ja sé que tot això és ben relatiu, i que les relacions són encara escandalosament desiguals, però no hauríem de perdre en cap cas la perspectiva històrica profunda, que és l'única que ens permet comprendre la perspectiva present.

«EL RESULTAT D'AQUESTA HISTÒRIA ÉS QUE, PER FI, EL PLANETA DE LA LITERATURA, DE LA LECTURA, DE L'EDICIÓ I DE LA TRADUCCIÓ, ÉS JA UNA ESFERA, EN QUALSEVOL PUNT DE LA SUPERFÍCIE DE LA QUAL ENS ESCRIVIM I ENS LLEGIM ELS UNS ALS ALTRES. I AIXÒ NO ÉS UNA PETITA REVOLUCIÓ: ÉS LA REVOLUCIÓ MÉS GRAN DE TOTS ELS TEMPS»